

Ім'я в Україні

Наталія Гальона

ДАРУЄ СВІТЛО СВОГО РОЗУМУ І СЕРЦЯ ЛЮДЯМ...

До ювілею Марії Яківни Плющ

Звістка з Кембриджа, що прилетіла на кафедру української мови НПУ імені М. П. Драгоманова, хоч і була дуже приємною, але здивувала і навіть приголомшила: Марії Яківни Плющ присвоєно звання “Жінка світу в галузі наук” (2000–2001 рр.) із врученням Медалі Честі. Звання та нагорода були присуджені Видавничою і Радною комісіями Міжнародного Біографічного Центру (Кембридж, Англія), а повідомив про це Ніколас Слоу, Генеральний директор МБЦ. У своєму листі він зазначив: “Ця нагорода вручається лише кільком персоналіям, чії досягнення вирізняються з-поміж інших досягнень у міжнародній співдружності. У цьому році я був удостоєний честі керувати роботою відбіркових комітетів. Десятки тисяч біографій щороку переглядають комісії, і лише кількох осіб відбирають для присудження звання”. Варто додати, що Міжнародний Біографічний Центр Кембриджа вважають одним із передових видавців біографічного довідника у світі.

Ми вірили, що Марія Яківна у своєму творчому науковому житті заслужила найвищих нагород, але не думали, що про неї знають і в Кембриджі – поважному давньому осередку науки, який навіть від мешканців самого міста відгородився високими мурами, майже десять століть живе особливим життям і пишається на весь світ неперевершеними науковими досягненнями своїх учнів. Стіни його університетських будівель пам'ятають славетних учених минулих епох і надійно

*Марія Яківна Плющ,
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри української мови
НПУ імені М. П. Драгоманова*

ховають свої таємниці від стороннього ока: до його університетських корпусів випадковій людині неможливо навіть підійти дуже близько – їх із трепетом у душі роздивляються здалеку, плаваючи на човнику по річці...

Як же в Кембриджі дізналися про жінку-вченого з Києва? Чому для нагородження з-поміж інших українських жінок обрали Марію Яківну Плющ? Виявляється, усе відбувалося прозоро і справедливо: зібрали інформацію про наукові досягнення жінок зі східноєвропейських країн, проаналізували десятки тисяч справ, порахували друковані праці – і отримали результат: у першому році XXI століття найбільші наукові досягнення має Марія Яківна Плющ! Тож тепер це ім'я знатимуть не лише в Україні, Росії, Словаччині, Румунії, Польщі, Угорщині, де вивчають українську мову за її підручниками, а й у далекому англійському Кембриджі, а відтак, і в інших містах Європи.

Сьогодні Марія Яківна Плющ – відомий мовознавець, педагог, методист, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, “Заслужений працівник народної освіти України”, академік Академії вищої освіти України, голова журі секції філології та мистецтвознавства Малої Академії наук. Нагороджена орденом княгині Ольги III ступеня, медалями від Міністерства освіти і науки України: імені А. С. Макаренка, “За на-

укові досягнення”, знаком “Петро Могила” та багатьма почесними грамотами і подяками. Про Марію Яківну пишуть в енциклопедіях та біографічних довідниках України: Жінки України. Бібліографічний енциклопедичний словник. – К.: Фенікс, 2001. – С. 353; Жінки-вчені Києва. – К., 2003. – С. 78–79; Українська мова. Енциклопедія. – К.: Вид-во “Українська енциклопедія ім. М. Бажана”, 2000. – С. 456; Кияни. Біографічний словник. – К.: Фенікс, 2004. – С. 297. Науковці України - еліта держави: Довідково-біографічне видання. К.: Логос, 2010. – С. 166.

Жінка-взірець. Визнана світом жінка-учений, вона скромна, добра й водночас вимоглива. Їй завжди вдається поєднати принциповість із добротою й поступливістю, врівноваженість з активністю й дивовижною працездатністю, повагу до себе з тактовністю і пошаною до інших, повільний темп з найкращим результатом. Вона знаходить час для праці й відпочинку, спорту й науки, колег і аспірантів, родини й друзів.

Життєвий шлях людини, а особливо науковця, вченого, завжди хочеться порівняти з книгою – сумною або життєрадісною, різнобарвною або ж стриманою у своїх ілюстраціях, гостросюжетною чи ліричною, але завжди великою та вагомою, мудрою, цікавою, насиченою інформацією. Книга життя Марії Яківни – змістовна та об'ємна. А ще – світла й сонячна, як відображення її справ, характеру, ставлення до людей і до самого життя. Сторінки такі різні, як і часи, в які їй довелося жити, але всі позначені духом сонячного оптимізму, випромінюють любов до життя, до людей і науки.

Початок у цієї книги життя – казковий та символічний: 7 січня, у світлий день Різдва Христового народилася дівчинка, яку й назвали Марією. Від батьків у спадок отримала лагідну вдачу, творчі здібності, любов до рідної мови й пісні. А важкі часи війни, голоду й бідності, на які припало дитинство дівчинки, привчили до праці й терпіння, виховали оптимізм і не позбавили світлих надій та віри в людей. І тому, попри всі несподівані соціально-політичні метаморфози та суспільні негаразди, життя дівчинки склалося чудово:

успіхи в навчанні, улюблена робота, кохання, сім'я, народження сина, а потім і онуки Наталочки...

Своїм вихованням Марія Яківна завдячує матері Уляні Юхимівні, селянці, яка тільки навчилася читати в лікнепі, але вміло вчила своїх дітей людяності, чемності, любові до праці; та батькові Якову Івановичу – природженому акторові, талановитому режисерові, який прищепив і дітям любов до книги, до слова, до мистецтва, уміння та бажання творити. У театрах, де батько був режисером, діти переглянули багато різних вистав, та ще й не один раз...

“У сім'ї ніколи нікого не сварили, – згадує Марія Яківна, – виховували лиш добрим словом та зрідка ставили подумати у куток сільської хати, де було три віконця, піч, лежанка, піл дерев'яний, стіл і лава, куди виставляли з печі житній хліб. До семирічної школи ходили босі аж до пізньої осені, вчили уроки при “блимвці”. Увечері забиралися на піч, грілися і всі разом співали. А мати з бать-

Студентка 3 курсу. Київ. 26.XI. 1949 р.

Три сестри (зліва направо): Свдокія, Марія, Надія і брат Іван

ком ще й у хорі співали”. А коли прийшов час обирати професію, прислухалися до батьківської поради. Тож не випадково всі діти – три сестри Євдокія, Надія, Марія і брат Аскольд – стали педагогами: Євдокія – вчителем історії, Надія і Марія – професорами-філологами, Аскольд – учителем української мови, літератури, музики і співу.

Марія Яківна каже, що їй пощастило мати гарних учителів – у школі, в інституті, в аспірантурі. Її викладачами були А. П. Медушевський, М. А. Жовтобрюх, П. К. Волинський, Б. М. Кулик, Д. Ф. Жилко, Юрій Збанацький, Юрій Кобилецький. Але ж і вона була гарною ученицею: Білоцерківський педагогічний технікум закінчила настільки успішно, що в повоєнний рік потрапила в ті “два відсотки” випускників-відмінників, які отримали право продовжити навчання в Київському державному педагогічному інституті імені М. Горького. В інституті на мовно-літературному факультеті стала Горьківським стипендіатом, а після його закінчення отримала рекомендацію до аспірантури і після аспірантури – роботу на кафедрі української мови (що вважає великим щастям).

Марія Яківна дякує долі за те, що в аспірантські роки зустріла чудового студента з Чернігівщини – Миколу Романовича Плюща,

*У день золотого весілля з чоловіком
Миколою Романовичем Плющем. 07.01. 2003 р.*

який тоді навчався в тому ж інституті, але на історичному факультеті, а нині – доктор історичних наук, професор. Марія Яківна і Микола Романович уже відсвяткували своє “золоте весілля”. “З ним легко іти по життю, – усміхається жінка, – бо є взаєморозуміння, спільні інтереси, захоплення – волейболом, шахами, працею влітку на його батьківщині”. А головне – є син Юрій та найдорожча і єдина ону-

Найдорожчі і єдині син Юрій та онука Наталія

ка Наталочка. Юрій, як і батьки, навчався в колишньому Київському державному педагогічному інституті імені М. Горького, але на природничо-географічному факультеті. А потім захопився поширеною в Японії та Китаї грою ГО (трохи схожою на шахи), став тренером з цієї гри і тепер разом із своїми вихованцями збирає призи на міжнародних змаганнях в різних країнах світу – Китаї, Японії, Росії, Італії...

А перші кроки в науці і перші наукові вподобання Марії Яківни Плющ були пов'язані із словотвором української мови: 1957 року вона захистила кандидатську дисертацію “Способи словотворення в сучасній українській мові”. Після цього захопилася проблемами граматики. Писала статті, виступала з доповідями на численних наукових конференціях, а потім усе це ввійшло в оригінальну монографічну працю – докторську дисертацію “Категорія відмінка в семантико-синтаксичній структурі речення”, (1984). Дослідниця вперше в українському мовознавстві здійснила комплексний аналіз семантики відмінків сучасної мови, описала функціональний діапазон відмінкових словоформ, їхні первинні і вторинні функції в семантико-синтаксичній структурі простого та простого ускладненого речень і так започаткувала розгляд граматичних категорій у семантико-функціональному аспекті. У наступні десятиріччя науковий набуток Марії Яківни поповнюється напрацюваннями з проблеми відокремлення, зосібна прикладкового компонента, функцій зв'язаних синтаксем, пояснювальних конструкцій та ін.

У науково-методичному доробку невідомої філологині – близько 300 публікацій: підручники і посібники для середньої й вищої школи, статті в журналах, фахових збірниках та енциклопедіях, 5 монографій, рецензії,

редагування, відгуки... У науковому світі добре відомі її монографії “Відмінок у семантико-синтаксичній структурі речення” (1978), “Категорії суб’єкта і об’єкта в структурі простого речення (1986), “Грамматика української мови. Морфеміка. Словотвір. Морфологія” (2005, 2010), “Проблема відокремлення і відокремлених компонентів речення” (2010). Серед методичних напрацювань найбільш використовуваних по всій Україні – “Словотворення та вивчення його в школі: Посібник для вчителів” (1969, 1985), “Вивчення морфології в 5–6 класах: Посібник для вчителів” (1988), а також написані у співавторстві “Сучасна українська літературна мова: Збірник вправ” (1995, 2003), “Грамматика української мови в таблицях” (2004), “Українська мова: Довідник” (1990, 2002), “Українська мова. Дидактичний матеріал з морфології: Посібник для вчителя” (2003), “Лінгвістичний аналіз тексту: Навчальний посібник” (1985) і, звичайно ж, найбільш популярний підручник для студентів філологічних спеціальностей. “Сучасна українська літературна мова” (за редакцією Плющ М. Я.), який витримав сім видань: у 2000, 2001, 2003, 2005, 2006, 2007, 2009 роках.

Марія Яківна є співавтором підручників “Рідна мова” для 9 та 10 класів шкіл з поглибленим вивченням української мови та “Українська мова: Профільний рівень” для 10 класу. А 2009 року в Москві вийшли у світ її посібники для вивчення української мови як іноземної – “Практический курс украинского языка” та “Украинский язык: хрестоматія”, призначені для російськомовних студентів вищої школи в Російській Федерації.

Марію Яківну завжди оточують студенти, аспіранти, колеги, друзі... Сторінки її життя тісно переплелися з долями багатьох людей. Для декого співпраця з нею стала визначальною, на когось справила незабутнє враження, і всі вони будуть завжди вдячні їй за підтримку та науку.

Пригадую себе студенткою-першокурсницею. За кафедрою – Марія Яківна. Читає лекцію зі вступу до мовознавства. У мене світлий настрій, бо все навколо світле й приємне і мені все подобається: тихий голос викладача, її світлий силует, цікава, розумна, наукова розповідь у повільному темпі. Нові факти, доречні ілюстрації, аналогії. Ніщо не заважає насолоджуватися улюбленим (із перших днів предметом: лекція не переривається зауваженнями, відступами від теми чи виховними моментами. Тільки наука! І розмовляти з подругою в цей час не хочеться... Роблю для

себе перше відкриття в науці: мовознавство – це цікаво, а не сухо, нудно й важко, як дехто зі студентів вважав...

І через тридцять років Марію Яківну із вдячністю згадують мої однокурсники – тепер уже шановані вчителі, директори шкіл, викладачі. Так, Наталя Костенко, учитель-методист однієї з київських шкіл, довідавшись про ювілей Марії Яківни, написала їй вірш:

*Де хвили Росі грають голубі, –
Ви дівчинкою у селі зростали.
Пройшли роки – і дівчинка ота
Відомим діячем науки стала.*

*Бо мові рідній долю і життя
Ви без вагань назавжди присвятили.
І мова Вам – як провідна зоря,
Що все життя яскраво освітила.*

*Життя прожить – не поле перейти.
Воно добром і горем наділяє.
Комусь дарує лаври золоті,
Когось безжалюно із коня збиває.*

*Та зберігати вмели Ви завжди
Душі своєї перли й діаманти.
І їхнє світло зігриває всіх:
Колегу, і студента, й аспіранта.*

*Здоров’я Вам і многії літа!
Даруйте світло свого серця людям!
Хай не засмутить буднів суєта!
Хай тихе щастя з Вами завжди буде!*

...Потім пригадую себе аспіранткою. Марія Яківна – науковий керівник. Запропонувала прекрасну тему, порадила, допомогла, відредагувала, якимось непомітно “підвела” до захисту, словом, відкрила двері у світ філологічної науки. Якби не Марія Яківна, не зробила б тоді чи не найголовніший філологічно-філософський висновок: у науці (і взагалі – в житті!) дієслів доконаного виду повинно бути значно більше, ніж недоконаного – написала, надрукувала, захистила, прочитала, допомогла, підтримала, з’ясувала, розв’язала і зробила, зробила, зробила... Обмеженість у часі і результативність! Лише тоді можна встигнути все... Ну, майже все. Так у Марії Яківни: вона встигає зробити багато справ і при цьому має, як кажуть, стовідсотковий результат! Не відкладає на місяць у шухляду статті аспірантів, дисертації, рецензії, а зразу пише, править, до того ж швидко і якісно. Допомагає теж не зволікаючи, як тільки бачить, що комусь потрібна її порада чи підтримка.

Вона вже “захистила” (у прямому й переносному значенні цього слова) і ще захистить

Президент Ющенко вручає Орден Княгині Ольги (III ступеня). 12.01.2010 р.

багатьох аспірантів – і як науковий керівник, і як опонент, і як рецензент. А ми, молодші її колеги, отримуємо черговий урок від Марії Яківни: зовсім не важко розкритикувати молодого науковця, знайти в нього, що “не так” і де “не те”, викрити помилки і недопрацювання... Значно важче делікатно спрямувати науковий пошук, підказати, легенько підштовхнути в правильному напрямку, а головне – підтримати, підняти самооцінку, вселити впевненість у власні сили поки що невеликі наукові сили і цим запрограмувати на успіх – і сьогоднішній, і майбутній. Саме так завжди чинить Марія Яківна, а тому серед її учнів так багато успішних, розумних, упевнених і, звичайно ж, урядячих за таку необхідну колись підтримку. Як науковий керівник Марія Яківна Плющ підготувала 29 кандидатів наук та одного доктора. Серед них є тепер і доктори наук, професори (А. Й. Капська, В. М. Ожоган), і завідувачі кафедр (В. С. Карпалюк, А. Г. Погиба, Н. М. Мединська та ін.).

Спливає в пам'яті ще одна картинка: я – викладач кафедри, а поряд за столом – Марія

Яківна, доктор, професор, завідувач кафедри. Як завжди, світлий силует, приємний для ока, блакитні ясні очі, лагідна усмішка, нова світла кофтинка. Мимоволі спостерігаю за нею і вкотре дивуюсь: до кінця робочого дня ще далеко, а Марія Яківна вже прочитала лекцію, написала звіт, зробила багато дрібних поточних справ на кафедрі, розв'язала якісь проблеми і проблемки, щось комусь відредагувала й порадила, а тепер приймає відвідувачів: аспірант, видавець, докторантка... Потім поїде додому – відпочивати: послухати останні вісті, зіграти з чоловіком у шахи, переглянути цікавий футбол або телероман, повболівати за українську збірну чи за “Динамо”. А після такого відпочинку – знову за науку до півночі й довше... Творить, пише, друкує, як завжди, не відкладаючи на потім. А іноді віршує – римує ліричні роздуми...

З учасниками наукової конференції. Рівненський МЕТУ імені Степана Дем'ячука. Зліва направо: М. А. Плющ, Г. Д. Городенська, А. К. Мойсієнко, М. Я. Плющ, І. Г. Хомяк; у другому ряду: М. В. Мірченко, К. Ф. Шульжук

У свій поважний ювілей ця видатна “жінка світу”, як завжди, сповнена сил та енергії, має багато планів і сподівань на майбутнє.

Щиро вітаємо Вас, шановна Маріє Яківно, і зичимо Вам міцного здоров'я на довгі роки, достатку, щастя, творчої наснаги та людської вдячності за Вашу благородну працю!

